MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARINI TAYYORLASHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH

H.O. Abdullayeva
Guliston davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti,
Maktabgacha ta’lim kafedrasi 13/23-guruhi talabasi
+9989 915043233

Annotatsiya: Mazkur tezisda maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish masalasi dolzarb muammo sifatida ko‘rib chiqiladi. Global ta’lim makonida O‘zbekistonning integratsiyalashuvi sharoitida zamonaviy tarbiyachining kasbiy kompetentligini oshirish, uning pedagogik mahoratini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotning asosiy maqsadi – rivojlangan xorijiy mamlakatlarning maktabgacha ta’lim sohasidagi tarbiyachilarni tayyorlash bo‘yicha ilg‘or tajribalarini chuqur tahlil qilish, ularning samarali jihatlarini aniqlash hamda O‘zbekistonning milliy ta’lim tizimiga moslashtirish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.Ishda qiyosiy-pedagogik tahlil, sistemali yondashuv, xorijiy adabiyotlar, o‘quv dasturlari va me’yoriy

hujjatlarni o‘rganish kabi tadqiqot usullaridan foydalanildi. Natijada, Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya, Germaniya kabi mamlakatlardagi tarbiyachilarni tayyorlashning o‘ziga xos xususiyatlari, xususan, amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim, uzluksiz kasbiy rivojlanish modullari, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash amaliyoti atroflicha o‘rganildi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim, tarbiyachi tayyorlash, xorijiy tajriba, pedagogik texnologiyalar, kasbiy kompetensiya, innovatsion yondashuv, ta’lim sifati, pedagogik mahorat, malaka oshirish, xalqaro tajriba, zamonaviy metodika, ta’lim tizimi, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogika, ta’lim islohoti.

Global integratsiya sharoitida dunyoning ilg‘or mamlakatlari ta’lim tajribalarini o‘rganish, ularni milliy sharoitlarga moslashtirgan holda joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajribalar pedagogik innovatsiyalarni, zamonaviy metodologiyalarni, kompetensiyaviy yondashuvlarni va kasbiy rivojlanish modellarini o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarini tayyorlash tizimini takomillashtirishda Germaniya, Finlyandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya kabi davlatlarning tajribalaridan foydalanish, ularning muvaffaqiyatli amaliyotlarini tahlil qilish va adaptatsiya qilish orqali milliy kadrlar tayyorlash dasturlarini boyitish zarurati ortib bormoqda. Bu esa nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etishga, balki tizimni yangi sifat bosqichiga olib chiqishga, kelajak avlodni har tomonlama yetuk shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Mazkur tadqiqotning asosiy qismi maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarini tayyorlash borasidagi ilg‘or xorijiy tajribalarni komparativ tahlil qilishga va ularning O‘zbekiston sharoitiga implementatsiya qilish imkoniyatlarini baholashga bag‘ishlanadi. Globalizatsiya sharoitida milliy ta’lim tizimini isloh qilishda xalqaro standartlar va eng yaxshi amaliyotlarni o‘rganish nafaqat tendensiya, balki zaruratga aylanib bormoqda. Tadqiqot doirasida bir-biridan konseptual jihatdan farq qiluvchi bir necha yetakchi ta’lim modellari – Skandinaviya (xususan, Finlyandiya), Anglosakson (Buyuk Britaniya, AQSH) va Sharqiy Osiyo (Janubiy Koreya, Yaponiya) modellari tahlil uchun asos qilib olindi.

Tahlilning birinchi obyekti sifatida tanlangan Finlyandiya modeli bugungi kunda maktabgacha ta’lim sohasida “oltin standart” sifatida e’tirof etiladi. Ushbu modelning fundamental asosi – “o‘yinga asoslangan o‘qitish” (play-based learning) va bolaning yaxlit (holistik) rivojlanishini ta’minlash paradigmasidir. Finlyandiyada maktabgacha ta’lim tarbiyachisi kasbi yuksak ijtimoiy maqomga ega bo‘lib, unga qo‘yiladigan talablar ham shunga muvofiqdir. Tarbiyachi bo‘lish uchun nomzodlardan kamida pedagogika fanlari bo‘yicha bakalavr, ko‘p hollarda esa magistr darajasiga ega bo‘lish talab etiladi. Ta’lim jarayoni nazariya va amaliyotning chuqur integratsiyasiga asoslangan: talabalar o‘quv yilining salmoqli qismini bevosita maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘tkazadilar, o‘z faoliyatlari yuzasidan doimiy refleksiv tahlil olib boradilar va ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb etiladilar. Bu tizimning O‘zbekiston uchun

eng jozibador jihati – tarbiyachi kasbining nufuzini oshirish va pedagogik faoliyatni ilmiy asoslashga qaratilgan yondashuvdir. Biroq, ushbu modelni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirib o‘tkazish (kalkalash) bir qator institutsional va ijtimoiy-iqtisodiy cheklovlar bilan bog‘liq. Bular qatoriga oliy ta’lim tizimini tubdan qayta qurish zarurati, pedagog kadrlarning ilmiy salohiyatini keskin oshirish va jamiyatda tarbiyachi kasbiga bo‘lgan munosabatni o‘zgartirish kabi kompleks vazifalar kiradi. Shunga qaramay, Finlyandiya tajribasidan kelib chiqib, O‘zbekistonda tarbiyachilarni tayyorlash dasturlariga “amaliyotchi-tadqiqotchi” konsepsiyasini singdirish, ya’ni bo‘lajak tarbiyachilarga o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va uni ilmiy asosda takomillashtirish ko‘nikmalarini berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi tahlil yo‘nalishi – Anglosakson modeli bo‘lib, u ko‘proq standartlashtirish, natijaga yo‘naltirilganlik va ilk akademik ko‘nikmalarni (savodxonlik, hisoblash) shakllantirishga urg‘u beradi. Buyuk Britaniya va AQSHda tarbiyachilarni tayyorlash tizimi ancha diversifikatsiyalashgan bo‘lib, universitet darajasidagi dasturlardan tortib, qisqa muddatli kasbiy sertifikatlashtirish kurslarigacha bo‘lgan keng imkoniyatlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu modelning kuchli tomoni – aniq belgilangan mezonlar, baholash standartlari va hisobdorlik mexanizmlarining mavjudligidir. Bu, o‘z navbatida, ta’lim sifatini ma’lum bir darajada kafolatlashga yordam beradi. O‘zbekiston uchun bu tajribaning ahamiyati shundaki, u maktabgacha ta’lim sifatini nazorat qilish va baholashning shaffof tizimini yaratish, tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini aniq o‘lchanadigan indikatorlar orqali belgilash uchun konseptual asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq, ushbu modelning salbiy jihatlari ham mavjud. Xususan, haddan tashqari standartlashtirish va testlashtirishga e’tibor qaratish tarbiyachilarning ijodiy erkinligini cheklashi, ta’lim jarayonini “testga tayyorlash”ga aylantirib qo‘yishi va bolaning ijtimoiy-emotsional va ijodiy rivojlanishini ikkinchi darajali masalaga aylantirishi mumkin. Shu bois, Anglosakson modelining elementlarini joriy etishda milliy ta’lim falsafasi va bolaning har tomonlama rivojlanishi ustuvorligini saqlab qolish tamoyiliga qat’iy amal qilish talab etiladi.

Uchinchi tahlil obyekti – Sharqiy Osiyo, xususan, Janubiy Koreya va Yaponiya modeli. Bu modelda bolaning axloqiy tarbiyasi, jamoaviylik hissi, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalari va tartib-intizomga alohida e’tibor qaratiladi. Tarbiyachi bu yerda nafaqat bilim beruvchi, balki yuksak ma’naviy qadriyatlarni o‘zida mujassam etgan murabbiy sifatida ko‘riladi. Tarbiyachilarni tayyorlash dasturlari pedagogik bilimlar bilan bir qatorda, milliy madaniyat, etika, psixologiya va san’at fanlarini chuqur o‘rgatishga asoslangan. Shuningdek, yosh mutaxassislarni ish joyida qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan kuchli ustoz-shogird tizimi (mentoring) keng yo‘lga qo‘yilgan. O‘zbekiston uchun bu tajriba milliy qadriyatlar va mentalitetga yaqinligi bilan ajralib turadi. Tarbiyachi shaxsiga qo‘yiladigan yuksak ma’naviy-axloqiy talablar, jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish, kattalarga hurmat va milliy an’analarni singdirish kabi jihatlar O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlari

bilan hamohangdir. Janubiy Koreya tajribasidan kelib chiqib, tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida “shaxsiyatga yo‘naltirilgan tarbiya” komponentini kuchaytirish, bo‘lajak pedagoglarning o‘zlarida yuksak axloqiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan maxsus kurslar va treninglarni joriy etish maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, bitiruvchilarni ilk kasbiy faoliyat yillarida tajribali pedagoglarga biriktirish amaliyotini institutsional darajada mustahkamlash ularning kasbiy adaptatsiyasini sezilarli darajada osonlashtiradi.

O‘tkazilgan komparativ tahlil shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tarbiyachilarini tayyorlashning yagona universal va mukammal modeli mavjud emas. Har bir tizim o‘zining ijtimoiy-madaniy, tarixiy va iqtisodiy kontekstida shakllangan bo‘lib, o‘ziga xos kuchli va zaif tomonlarga ega. Shu sababli, O‘zbekiston uchun eng maqbul yo‘l – biror modelni to‘liq ko‘chirish emas, balki ilg‘or tajribalarning eng samarali elementlarini milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda sintez qilish va adaptatsiya qilishdan iborat bo‘lgan integrativ yondashuvni qo‘llashdir.

Ushbu integrativ model quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim:

1.Kasb standartlarini yuksaltirish: Finlyandiya tajribasidan ilhomlanib, tarbiyachi kasbiga kirish uchun talablarni bosqichma-bosqich oshirib borish, oliy ma’lumotni asosiy mezonga aylantirish va pedagogika yo‘nalishlariga eng iqtidorli abituriyentlarni jalb qilish mexanizmlarini yaratish.

2.Nazariya va amaliyot integratsiyasi: Oliy ta’lim muassasalari va maktabgacha ta’lim tashkilotlari o‘rtasida uzviy hamkorlikni (“dual ta’lim” elementlarini qo‘llagan holda) yo‘lga qo‘yish, talabalarning amaliyot muddatini uzaytirish va uning sifatini nazorat qilishning yangi mexanizmlarini joriy etish.

3.Tadqiqotchi-pedagog konsepsiyasi: Bo‘lajak tarbiyachilarni o‘z faoliyatini tanqidiy tahlil qila oladigan, muammolarni aniqlab, ularning ilmiy asoslangan yechimlarini topa oladigan refleksiv amaliyotchi sifatida tayyorlash. O‘quv rejalariga “Pedagogik tadqiqot metodologiyasi”, “Keys-stadi tahlili” kabi fanlarni kiritish.

4.Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi: Sharqiy Osiyo modelidan andoza olib, tarbiyachilarni tayyorlashda ma’naviy-axloqiy komponentni kuchaytirish, ularning shaxsiy namuna bo‘lish mas’uliyatini oshirish, milliy o‘zlikni anglash bilan birga, global fuqarolik kompetensiyalarini ham shakllantirish.

5.Moslashuvchan va ochiq tizim: Anglosakson modelining ijobiy jihatlaridan foydalanib, tarbiyachilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish (CPD - Continuing Professional Development) tizimini yaratish, turli malaka oshirish kurslari, ixtisoslashtirilgan dasturlar orqali o‘z bilim va ko‘nikmalarini doimiy yangilab borish imkoniyatini ta’minlash.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajribalarni o‘rganish va tahlil qilish O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimi uchun kadrlar tayyorlashni modernizatsiya qilish bo‘yicha strategik yo‘nalishlarni belgilab beradi. Bu jarayonda mexanik ko‘chirishdan voz kechib, tanqidiy-ijodiy yondashuv asosida, milliy ta’lim an’analari va zamonaviy global tendensiyalarni uyg‘unlashtirgan holda o‘ziga xos, milliy modelni yaratish eng samarali

yechim ekanligi tadqiqot natijasida oydinlashdi. Bu esa, o‘z navbatida, mamlakatning intellektual poydevori bo‘lgan yosh avlodning sifatli ta’lim-tarbiya olishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda O‘tkazilgan tadqiqot tahlili shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarini tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishda xorijiy tajribalardan foydalanish nafaqat dolzarb, balki strategik ahamiyatga ega vazifadir. Finlyandiyaning tadqiqotga asoslangan yondashuvi, Janubiy Koreyaning texnologik integratsiya va qadriyatlarga urg‘u berishi, Germaniyaning dual ta’lim modeli kabi ilg‘or amaliyotlar shundan dalolat beradiki, samarali tizim nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligi, bo‘lajak mutaxassisning tanqidiy-tahliliy tafakkurini rivojlantirish hamda uzluksiz kasbiy o‘sish mexanizmlarini yaratishga tayanadi. Milliy tizimimizda so‘nggi yillardagi ijobiy o‘zgarishlarga qaramasdan, o‘quv dasturlarining haddan ziyod nazariylashgani, pedagogik amaliyotning real ehtiyojlardan uzilib qolgani va innovatsion metodikalarni tatbiq etishda tizimli yondashuvning sustligi kabi muammoli jihatlar saqlanib qolmoqda. Xalqaro tajribalarni ko‘r-ko‘rona nusxalash o‘rniga, ularni milliy mentalitet, madaniy-tarixiy xususiyatlar va ta’lim tizimining bugungi real holatini inobatga olgan holda tanqidiy-ijodiy adaptatsiya qilish, tizim samaradorligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

Yuqoridagi tahliliy xulosalardan kelib chiqib, maktabgacha ta’lim tarbiyachilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish yuzasidan quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

Birinchidan, oliy ta’lim muassasalarining maktabgacha ta’lim yo‘nalishi o‘quv rejalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida tubdan qayta ko‘rib chiqish lozim. Bunda fundamental bilimlar bilan bir qatorda, bolalar psixologiyasi, inklyuziv ta’lim, raqamli pedagogika, hissiy intellektni rivojlantirish va STEAM yondashuvlari kabi zamonaviy fan modullarini chuqurlashtirilgan tarzda kiritish zarur. O‘quv jarayonini nazariy ma’ruzalardan amaliy, interfaol mashg‘ulotlar, keys-stadilar va loyihaga asoslangan ta’lim (project-based learning) formatiga o‘tkazish bo‘lajak tarbiyachining kasbiy mahoratini real sharoitlarda shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, pedagogik amaliyotning mazmuni va muddatini optimallashtirish darkor. Talabalarni birinchi kursdanoq maktabgacha ta’lim tashkilotlariga “mentor-shogird” tamoyili asosida biriktirib, nazariy bilimlarini amaliyotda sinab ko‘rishlari uchun tizimli sharoit yaratish kerak. Amaliyot davomiyligini uzaytirib, uni shunchaki kuzatuv jarayonidan talabaning ta’lim-tarbiya jarayonida faol ishtirok etadigan, o‘z portfoliosini yaratadigan va tajribali pedagoglar tomonidan muntazam tahlil qilinadigan bosqichga aylantirish muhim.

Uchinchidan, tarbiyachilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanishning milliy platformasini yaratish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zarur. Bu platforma ilg‘or xorijiy metodikalar, ilmiy tadqiqotlar va onlayn resurslar bazasini o‘z ichiga olishi, shuningdek, xorijiy ekspertlar ishtirokida muntazam vebinar, mahorat darslari va tajriba almashish dasturlarini yo‘lga qo‘yishi lozim. Tarbiyachilarning xalqaro

anjumanlarda ishtirok etishi va nufuzli ilmiy jurnallarda maqola chop etishini rag‘batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish orqali sohada ilmiy salohiyatni yuksaltirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. – Toshkent, 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 avgustdagi PQ-3226-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. – 56 b.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
5. Sharipova Sh. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 320 b.
6. Fozilova G. Maktabgacha ta'limda xorijiy tajribalarning o'rni. // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2019. – №3. – B. 45-50.
7. Xasanboyeva O. va boshq. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 420 b.
8. Urazaeva L. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida xorij tajribasi integratsiyasi masalalari. // Ta'lim muammolari. – 2020. – №1. – B. 67-72.
9. Dewey J. Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: The Free Press, 1966. – 384 p.
10. Montessori M. The Montessori Method. – New York: Schocken Books, 1964. – 377 p.
11. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila hamkorligi ahamiyatining rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida tahlil etilishi.

Oripova A’lo O‘ktam qizi
Guliston davlat Pedagogika instituti tayanch doktoranti
e-mail: oripovaalojon@gmail.com Tel: +99895 129 97 01

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila hamkorligining mazmuni, ahamiyati hamda rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida tashkil etish mexanizmlari tahlil qilingan. Shvetsiya, Finlyandiya, AQSH va Turkiya misolida ota-onalar bilan samarali hamkorlikning zamonaviy shakllari yoritilgan. Tadqiqot

natijasida oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasida uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim omil ekanligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, oila, hamkorlik, xorijiy tajriba, pedagogik jarayon, rivojlanish, innovatsiya.

Maktabgacha ta’limning hozirgi holati haqida gapirganda, mavjud qiyinchiliklarga qaramay, u xalqimizning eng yaxshi an’analarini saqlab qolishga muvaffaq bo‘lganini alohida ta’kidlash lozim. Pedagogik jarayon bolani har tomonlama rivojlantirishning barcha asosiy yo‘nalishlarini jumladan: jismoniy tarbiya, atrof-muhit bilan tanishtirish, badiiy-estetik tarbiya va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Bolalar salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash bo‘yicha chora-tadbirlar tizimi yo‘lga qo‘yilgan, komplekslik prinsipi saqlanadi, pedagogik jarayonning turli jihatlarini uyg‘unlashtiruvchi dasturlar qo‘llanilmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ortib borayotganiga qaramay, ushbu jarayon ko‘pincha tizimsiz va metodik jihatdan yetarli asoslanmagan holda tashkil etilmoqda. Natijada ota-onalarning ta’lim-tarbiya jarayonidagi ishtiroki sustlashib, bolalarning har tomonlama rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu jihatdan, mazkur tadqiqot doirasida rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida samarali hamkorlik mexanizmlarini o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Shu o‘rinda bolalarning ta’lim va tarbiyasini samarali tashkil etishda faqatgina ta’lim tashkilotlari emas balki oilaning muhiti va unda shakllangan va shakllanmagan qadriyatlarning ta’sirida namoyon bo‘lishini esdan chiqarmagan holda olib borishimiz lozim.

Ma’lumki, MTT dagi bolalar, ota-onalar va pedagog xodimlar maktabgacha ta’lim jarayonining ishtirokchilaridir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 77-moddasida ota-onalar va ularning o‘rnini bosuvchi shaxslar o‘z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta’lim olishi, sog‘lom, to‘laqonli va har tomonlama kamol topishi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilishga majbur ekanliklari belgilab qo‘yilganligan. [24]

Shuningdek O‘zbekiston Respublikasi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi qonunining 38-moddasida bolaning qonuniy vakillarining huquq va majburiyatlari belgilab berilgan. Bolaning qonuniy vakillari bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish,o‘z bolasi uchun maktabgacha ta’lim shaklini va ta’lim olish tilini tanlash, maktabgacha ta‘lim tashkilotlari ma’muriyatidan maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan zarur shart-sharoitlar ta’minlanishini talab qilish, maktabgacha bo‘lgan yoshdagi bolani rivojlantirish, unga maktabgacha ta’lim va tarbiya berish masalalari yuzasidan davlat organlariga murojaat qilish, bolaga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lishni talab qilish, maktabgacha ta’lim tashkilotidagi ta’lim-tarbiya jarayonining tashkil etilishida ishtirok etish, davlat maktabgacha ta’lim tashkilotining kuzatuv kengashi tarkibini

[24] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023-y. – 77-modda.

saylash va unga saylanish, bolaning qonuniy vakillari qonun hujjatlariga va shartnomaga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo‘lishi mumkin. Bolaning qonuniy vakillari: bolaning jismoniy sog‘lig‘i, ruhiy holati haqida qayg‘urishi, uning tabiiy qobiliyatlari, ishtiyoqlari va iste’dodlarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishi, bolaning maktabgacha ta’lim tashkilotlarida maktabgacha ta’lim va tarbiya olishiga ko‘maklashishi yoki uning oilada ta’lim va tarbiya olishini ta’minlashi, maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi ta’lim-tarbiya jarayoni boshqa ishtirokchilarining sha’ni, qadr-qimmati va ishchanlik obro‘sini hurmat qilishi, bolalarni Vatanga muhabbat, mehnatga, o‘z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga, shuningdek umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish ruhida tarbiyalashi, oilada bolaning har tomonlama rivojlanishi, ta’lim va tarbiya olishi uchun zarur shart-sharoitlarni ta’minlashi shart. Bolaning qonuniy vakillarining zimmasida qonunchilikka muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo‘lishi mumkin.[25]

Yuqoridagi keltirilgan qonuniy hujjatlardan ma’lumki ota-onalarning farzandlari tarbiyasi borasidagi qonuniy majburiyatlari maktabgacha ta’lim tizimidagi pedagogik jarayonlar bilan uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Quyida bir nechta maktabgacha ta’lim tizimi ilg‘or rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila hamkorligining ijtimoiy va pedagogik imkoniyatlari haqida ko‘rib chiqamiz. Maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila hamkorligi rivojlangan davlatlarda nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy tizim sifatida ham muhim ahamiyat kasb etib, bolaning har tomonlama rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va ta’lim sifatini oshirishda asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Shvetsiyada maktabgacha ta’lim tizimi yuqori darajada rivojlangan bo‘lib, u “förskola”(MTT) shaklida tashkil etiladi va davlat tomonidan qat’iy tartibga solinadi. Ushbu tizim Swedish National Agency for Education tomonidan ishlab chiqilgan o‘quv dasturi asosida faoliyat yuritadi. Shvetsiya tajribasining eng muhim jihati — maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikning tizimli va majburiy tarzda yo‘lga qo‘yilganligidir. Bu yerda ota-onalar ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qaraladi va pedagoglar bilan teng huquqli hamkorlikda bolalarning rivojlanishiga hissa qo‘shadi.[26] Har bir bola uchun individual rivojlanish yondashuvi qo‘llanilib, uning ta’limiy ehtiyojlari ota-onalar bilan birgalikda aniqlanadi. Pedagoglar muntazam ravishda ota-onalar bilan uchrashuvlar o‘tkazib, bolalarning rivojlanishi, qiziqishlari va muammolarini muhokama qiladi. Shu bilan birga, ota-onalar ta’lim jarayonini baholashda ham ishtirok etadi, bu esa tizimda ochiqlik va shaffoflikni ta’minlaydi. Zamonaviy texnologiyalar orqali ota-onalar bilan doimiy aloqa yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, bu hamkorlikning samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, Shvetsiya maktabgacha

[25] O‘zbekiston Respublikasining **“Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”**gi O‘RQ-595-son Qonuni (2019-yil 16-dekabrda imzolangan). // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 16.12.2019-y., 03/19/595/4160-son.
[26] Swedish National Agency for Education. *Curriculum for the Preschool Lpfö 18*. Stockholm, 2018.

ta’lim tizimi oila va ta’lim tashkiloti o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta’minlash orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.[27] Masalan, Shvetsiyadagi bir maktabgacha ta’lim tashkilotida bola yangi o‘quv yilini boshlaganda pedagoglar va ota-onalar ishtirokida “rivojlanish suhbatlari” o‘tkaziladi. Ushbu jarayonda bola haqida quyidagi ma’lumotlar birgalikda muhokama qilinadi:

- bolaning qiziqishlari (masalan, rasm chizishga qiziqishi)
- xulq-atvori va ijtimoiy moslashuvi
- rivojlantirish zarur bo‘lgan ko‘nikmalar

Shundan so‘ng pedagog va ota-ona hamkorlikda bolaning individual rivojlanish yo‘lini belgilaydi. Masalan, agar bola rasm chizishga qiziqsa, bog‘chada unga ko‘proq ijodiy mashg‘ulotlar tashkil etiladi, ota-onaga esa uyda shu faoliyatni davom ettirish tavsiya etiladi.

Finlyandiyada maktabgacha ta’lim tizimi yuqori sifat, tenglik va individuallashtirish tamoyillariga asoslanadi hamda davlat tomonidan markazlashgan holda tartibga solinadi. Ushbu tizim Finnish National Agency for Education tomonidan ishlab chiqilgan “Early Childhood Education and Care (ECEC) National Core Curriculum”(“Erta bolalik ta’limi va parvarishi bo‘yicha milliy asosiy o‘quv dasturi”) asosida amalga oshiriladi. Finlyandiya modelining asosiy xususiyati — “oila markazli yondashuv” bo‘lib, bunda ota-onalar bola rivojlanishining muhim subyekti sifatida qaraladi. Har bir bola uchun individual rivojlanish rejasi (ECEC plan) ota-onalar bilan hamkorlikda tuziladi va bu jarayonda bolaning ehtiyojlari, qiziqishlari hamda rivojlanish darajasi hisobga olinadi. [28]

Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar o‘rtasida muntazam muloqot yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, rivojlanish suhbatlari orqali bolaning yutuqlari va muammolari birgalikda tahlil qilinadi. Finlyandiyada “educare” modeli asosida ta’lim, tarbiya va parvarish integratsiyasi ta’minlanadi, bu esa bola rivojlanishining uzluksizligini kafolatlaydi. Bundan tashqari, ota-onalarga pedagogik maslahatlar berish, raqamli platformalar orqali aloqa qilish kabi shakllar hamkorlik samaradorligini oshiradi[2]. Umuman olganda, Finlyandiya tajribasi maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikni tizimli tashkil etish orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishiga erishish mumkinligini ko‘rsatadi.

AQShda maktabgacha ta’lim tizimi federal va shtat darajasida boshqarilib, unda oila bilan hamkorlik muhim pedagogik tamoyil sifatida qaraladi. Ayniqsa Head Start Program dasturi doirasida ota-onalarni ta’lim jarayoniga faol jalb etish ustuvor vazifa hisoblanadi. Mazkur dastur kam ta’minlangan oilalar farzandlariga nafaqat ta’lim, balki ijtimoiy, psixologik va sog‘liqni saqlash xizmatlarini ham taqdim etadi. AQSh modelining asosiy xususiyati “family engagement” (oila bilan hamkorlik) konsepsiyasiga asoslangan bo‘lib, bunda ota-onalar ta’lim jarayonining teng huquqli

[27] OECD. *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*. Paris, 2017.
[28] Finnish National Agency for Education. *National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care*. Helsinki, 2018.

ishtirokchisi sifatida qaraladi.[29]

Pedagoglar ota-onalar bilan muntazam muloqot o‘rnatadi, uyga tashkil etadi hamda ota-onalarga bolaning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha amaliy tavsiyalar beradi. Shu bilan birga, ota-onalar ta’lim muassasasidagi qaror qabul qilish jarayonlarida ham ishtirok etib, “Parent Committee” kabi tuzilmalar orqali bog‘cha faoliyatini baholashda qatnashadi. Bu esa ta’lim jarayonining ochiqligi va samaradorligini oshiradi. Umuman olganda, AQSh tajribasi maktabgacha ta’lim tizimida oila bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash mumkinligini ko‘rsatadi.

Turkiyada maktabgacha ta’lim tizimi davlat tomonidan boshqarilib, “Ministry of National Education”(Milliy ta’lim Vazirligi” tomonidan ishlab chiqilgan “*Okul Öncesi Eğitim Programı*” **(Maktabgacha ta’lim dasturi)** asosida amalga oshiriladi. Ushbu tizimda oila bilan hamkorlik “aile katılımı”(oila bilan hamkorlik) konsepsiyasi asosida tashkil etilib, ota-onalarni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish muhim vazifa hisoblanadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, ota-onalar bolalarning rivojlanish jarayonida pedagoglar bilan hamkorlikda ishtirok etadi, ularning qiziqishlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajasi birgalikda tahlil qilinadi.[30]

Shuningdek, maktabgacha ta’lim muassasalarida ota-onalar uchun seminarlar, treninglar va maslahatlar tashkil etilib, ularning pedagogik savodxonligini oshirishga alohida e’tibor qaratiladi. Pedagoglar ota-onalar bilan muntazam muloqot o‘rnatib, bolaning rivojlanishi haqida doimiy axborot almashadi, ayrim hollarda uyga tashriflar ham amalga oshiriladi. Bundan tashqari, yozma va raqamli aloqa vositalari orqali hamkorlik mustahkamlanadi. Umuman olganda, Turkiya tajribasi maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikni tizimli yo‘lga qo‘yish orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash mumkinligini ko‘rsatadi.

Keltirilgan davlatlar maktabgacha va oila hamkorligining qiyosiy tahlili.

T/R	**Mamlakat**	**Hamkorlik shakli**	**Kuchli jihati**	**O‘ziga xosligi**
1	Shvetsiya	Individual yondashuv	Ota-onalar baholashda ishtirok etadi	Majburiy tizim
2	Finlyandiya	Oila markazli model	Uzluksizlik	“Educare” modeli
3	AQSh	Family engagement	Ijtimoiy integratsiya	Home visiting
4	Turkiya	Aile katılımı	Faol jalb qilish	Trening tizimi

Yuqoridagi ta’lim samaradorligi yuqori bo‘lgan mamlakatlarning oila va MTT hamkorligi tizimli yo‘lga qo‘yilgan va muhim ahamiyatga ega jarayon sifatida e’tirof etiladi. Shuningdek ota-onalar ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanganligi, innovatsion texnologiyalar hamkorlikni kuchaytirganligi, va pedagoglarning

[29] Head Start Program. *Head Start Program Performance Standards*. Washington, DC, 2016.
[30] Ministry of National Education (Turkey). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara, 2013.

muntazam ota-onalar bilan aloqada bo‘lib ularni ham ta’lim tarbiya jarayonining faol ishtirokchilariga aylantirib borishda samarali metodlarning qo‘llaganligi maktabgacha ta’lim jarayonida o‘z hosilini bermoqda.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasidagi hamkorlikni tizimli tashkil etish bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Shu bois, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, ota-onalar bilan ishlashning zamonaviy metodlarini joriy etish hamda hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Fikrimizcha, maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o‘rtasida samarali hamkorlikni tashkil etish, avvalo, pedagog-tarbiyachilarning mazkur jarayonning mohiyati va ijtimoiy-pedagogik ahamiyatini chuqur anglab yetishidan boshlanadi. Shu bilan birga, pedagoglar ota-onalar bilan ishlashning zamonaviy metod va shakllarini puxta egallab, ularni amaliyotga izchil tatbiq etishi muhim ahamiyat kasb etadi. Keyingi bosqichda esa ota-onalarga ham hamkorlikning mazmun-mohiyati tizimli ravishda tushuntirilib, ularning ta’lim-tarbiya jarayonidagi faol ishtiroki rag‘batlantirib borilishi zarur.

Bunday yondashuv natijasida ta’lim jarayonining barcha subyektlari o‘rtasida hamkorlik madaniyati shakllanib, har ikki tomonning mas’uliyati va faolligi ortadi. Natijada esa tarbiyalanuvchilarning har tomonlama rivojlanishi jadallashadi, ularning ijtimoiylashuv jarayoni samarali kechadi hamda maktabgacha ta’limning umumiy sifati sezilarli darajada oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023-y. – 77-modda.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” gi O‘RQ-595-son Qonuni (2019-yil 16-dekabrda imzolangan). // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 16.12.2019-y., 03/19/595/4160-son.

3. Saidova, B.N**.** Oilaviy va axloqiy qadriyatlarni tarbiyalashda oila va maktab hamkorligi – pedagogik muammo // *[Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali]*. – Toshkent, 2025 yil. – №1-son. – B. 119–121.

4. Swedish National Agency for Education. *Curriculum for the Preschool Lpfö 18*. Stockholm, 2018.

5. OECD. *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*. Paris, 2017.

6. Finnish National Agency for Education. *National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care*. Helsinki, 2018.

7. Head Start Program. *Head Start Program Performance Standards*. Washington, DC, 2016.

8. Ministry of National Education (Turkey). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara, 2013.